

RETTSOPPGJØRET: SØKELYS PÅ "REVISORER"

Av John Sand

110360

Under en debatt i Stortinget 24.4.64 om "rettsoppgjøret" sa stortingsrepresentant prof. dr. juris **Edvard Hambro** bl.a.:

"Det kan hevdes at det var tvilsomt å gi lover tilbakevirkende kraft...I dette landet strider det mot Grunnloven, og i dag ville vi formodentlig også si at det strider mot grunnleggende menneskerettigheter..."

Lenger ut i debatten sa professor Hambro:

"Jeg sa at den gang ble det ansett for unødvendig å anvende lover med tilbakevirkende kraft, og jeg la til at forklaringen på dette var at man mente særlig hjemme i Norge, men også norske myndigheter i utlandet, at vi den gang ikke hadde tilstrekkelige straffebud for å kunne ramme alle dem som burde rammes på den måte de burde bli rammet på"

Fra Ot. prp. nr. 92 1945/46 s. 68 siteres:

"NS er som parti ikke erklært ulovlig, og de venter sikkert hjemme at det blir gjort. Samtidig venter en hjemme at det i lovs form gis uttrykk for en generell samfunnsmessig fordømmelse av partiet og dets medlemmer, som tilstrekkelig hardt kan ramme alle NS-medlemmer, de være i straffelovens forstand forrædere eller ei (J.S.'s understr.)

Det er Justisdepartementets uttalelse som ovenfor er gjengitt.

Det dr. Hambro uttaler om oppfatningen hos "norske myndigheter i utlandet" blir nærmere utdypet av prof. **Frede Castberg** i hans dagboksopplegninger fra London. Under opptegnelsen 6. feb. -45 omtaler han den

"straffe- og henrettelsesentusiasme som nå er så dominerende, iallfall i norske kretser".

Det å tilfredsstillende denne entusiasme synes i den grad å ha blitt et overordnet mål i "norske kretser" at tilsidesettelse av grunnlovsbestemmelser og krenking av menneskerettigheter ble ansett som en selvfølge.

"For å ramme alle dem som burde rammes" kunne det også være høyst nødvendig å skyte inn et ord, f.eks. i et offentlig dokument, for å få fram en ønsket tekst. Det kunne også være et "upassende" ord som måtte byttes ut med et mer hensiktsmessig, og det kunne være visse historiske hendelser som var så lite tilfredsstillende at det måtte skrives om. En meningsforstyrrende trykkfeil i en avis kunne også utnyttes i "den gode saks tjeneste". - Nedenfor skal jeg nevne noen eksempler på "revisjoner" som fremtredende personer anså det maktpåliggende å utføre.

1.

Regjeringen **Nygaardsvold** var så heldig å få med til London den initiativrike professor **Wilhelm Keilhau** - kjent som "Landssvikanordningens" far. Sammen med **Aake Ording** laget han et utkast til "Elverumsfullmakt". I "Samtiden" s. 350 for 1950 forteller Keilhau:

"I vårt utkast het det at "fullmakten" gjaldt de vedtak som er påkrevd for å vareta rikets interesser".

Men dette anså vel oppdragsgiveren, **Terje Wold**, å være mangelfullt, for professoren skriver:

"Regjeringen innskjøt det viktige ord *alle*, slik at ordlyden ble "fullmakt til å gjøre alle de vedtak som er påkrevd".

Det må her understrekes at ordet "alle" ikke forekommer i det fullmaktsforslag som Hambro satte frem under

*Utkast til samfunns
1946-3*

KRIGEN OG ETTERKRIGSTIDEN DEBATTEN FORISENER!

Elverumsmøtet den 9. april 1940. Bl.a. Nygaardsvold og professorene **Castberg** og **Skele** har hevdet at det på Elverum ikke ble votert over Hambros forslag.

Jfr. her **Frede Castberg**: "Minner" s. 96:

"Men når det referat som sommeren 1940 i London ble satt opp – med rettelser i det opprinnelige (J.S.'s understr.) sier at fullmakten ble vedtatt, føler jeg meg ikke overbevist om at dette er riktig".

II

I den proklamasjon som den norske forsvarssjef, general **Otto Ruge**, sendte ut den 9. juni 1940 i forbindelse med at han hadde fått Kongens og regjeringens ordre om å innstille fiendtlighetene mot Tyskland, heter det bl.a. at krigen fortsetter på andre fronter og at

"Nordmenn er med i striden der".

Som kjent deltok det nordmenn både på tysk og vestalliert side under 1. verdenskrig. Men ingen har av den grunn påstått at Norge som stat deltok. Formuleringen hos Ruge var derfor uegnet som bevis for noen statlig norsk krigsdeltakelse etter Norges kapitulasjon – en kapitulasjon som Ruge har opplyst var betingelsesløs.

Men i boken "Mellom nøytrale og allierte" (Universitetsforlaget 1968) s. 35 har avsnittsforfatteren professor **Magne Skodvin** erstattet ordet "nordmenn" med Norge slik at setningen kom til å lyde:

"Norge er med i striden der".

Tilhengerne av myten om fortsettelseskrig fra England vil altså i Skodvins bok finne et megetsigende "bevis" for at Norge virkelig fortsatte krigen.

III

I Tønsberg Blad skrev **C.J. Hambro** den 8.12.47 under overskriften "General Fleischers tragedie" bl.a.:

"Fleischer kom til London uten noen stab, uten adjutant, uten å få stillet en eneste offiser med krigserfaring til sin disposisjon". (J.S.'s understr.)

Undersøkelseskommissjonen av 1945 fastslo også at

"det finnes ikke noe protokollert om en stab for general Fleischers".

I "Efterlatte papirer" forteller general **Fleischer** om hva som skjedde ved avreisen med "Fridtjof Nansen" fra Tromsø den 8. juni 1940. I boken omtaler Fleischer at han skulle følge til England "som Kongens og Regjeringens militære rådgiver". S. 75 i boken skriver Fleischer:

"Det ble meddelt meg av forsvarsministeren at jeg i tilfelle kunne ta med meg en offiser og hans hustru".

Men slik gikk det ikke. Løytnant **Schougaard** ble utpekt til å følge Fleischer i henhold til til forsvarsministerens meddelelse. Hva som skjedde etter at fru Schougaard ble nektet plass til å følge sin mann, omtaler Fleischer s. 75 i "Efterlatte papirer":

Jeg fant derfor å burde stille løytnant Schougaard fritt, og han og hans hustru gikk fra borde".

Med dårlig skjult bitterhet beretter generalen s. 76:

"Den holdning som av admiralen og utenriksministeren ble vist overfor de 2 av hærens befal som var tatt ut for å forlate landet, var ydmykende – det ble ikke lagt skjul på at her hadde vi intet å si".

Av ovenstående skulle det klart fremgå at general Fleischer måtte dra til England uten å få med seg hverken stab eller adjutant.

En slik kjensgjerning har åpenbart professor dr. juris **Johs. Andenæs** ansett det nødvendig å "revidere" for å opprettholde myten om fortsettelseskrig fra England. I sin bok "Det vanskelige oppgjøret" skriver nemlig professoren s. 99, 3. linje ovenfra:

"Derfor ble general Fleischer og hans stab med over til Storbritannia..."

Jeg har spurt flere høyere offiserer om hvor mange det minst må være for at betegnelsen *stab* kan anvendes. Flertallet av de spurte svarte 3, mindretallet 4.

Det er også andre ting prof. Andenæs har ansett det nødvendig å "korrigere". Under avsnittet "Var Norge i krig" skriver han (s.97):

"Et vilkår for å dømme for bistand til fienden var at Norge var i krig med Tyskland under okkupasjonen. I den første tid (J.S.'s uth.) ble dette betraktet som så selvsagt at spørsmålet ikke en gang ble tatt opp fra forsvarrets side".

Hva er det faktiske forhold her? – Det fremgår av Rettstidende nr. 2/45 s. 15: (Høyesteretts dom over **Reidar Haaland**)

"Videre hevder domfelte at Norge, i den betydning straffeloven anvender uttrykket, ikke kan sies å delta i krig etter at de norske styrker hadde kapitulert og landet er kommet under okkupasjon".

Som kjent var Haalandsaken den aller første landssviksak som ble behandlet av H.-rett. Se her også redaksjonsartikkel i Morgenbl. onsd. 26.11.47 hvor avisen hevder at NS-mennesker under hele oppgjøret har gjort gjeldende at etter deres mening sluttet krigen i juni 1940. Avisen skriver bl.a.:

"Under hele oppgjøret har de fleste – tør man vel si – av de anklagede anstilt seg uvidende om at Norge var i krig med Tyskland, i alle fall etter at kampene i Nord-Norge hørte opp i juni 1940".

IV

Det forhold at så godt som samtlige tiltalte hevder – ofte med stor styrke – at Norge som stat ikke var i krig med Tyskland etter kapitulasjonen i 1940, kunne nok være årsak til at enkelte dommere kunne komme i tvil om tiltaltes subjektive skyld. Kanskje var det for å rydde en slik mulig tvil av veien at riksadvokaten i jan. 1946 sendte et "veiledende" rundskriv til dommere og statsadvokater.

Rundskrivet (meddelelse nr. 39) ble 17. jan. 1946 vel også sendt til landets politimestre. Riksadvokat den gang var **Sven Arntzen**. I meddelelsen (rundskrivet) ble Kongens proklamasjon av 7. juni 1940 gjengitt. I denne heter det ifølge Riksadvokaten at Regjeringen ville

"opprettholde det norske folks selvstendighetskrig".

Under en rettssak i jan. 1948 ble det konstatert at Riksadvokatens gjengivelse av Kongens proklamasjon ikke var korrekt. I talen sto det nemlig

"det norske folks selvstendige liv".

Riksadvokaten skal angivelig ha anvendt avisen "Finnmarken" som kilde. I denne avisen for 12. juni 1940 forekommer nemlig en trykkfeil, slik at ordet "selvstendige liv" er blitt til "selvstendighetskrig". Det må understrekkes at Kongens tale ble korrekt gjengitt i en rekke aviser, bl.a. de to største aviser i Nord-Norge, Lofotposten og Nordlys. Det synes påfallende at nettopp den feilaktige gjengivelse ble brukt av riksadvokaten.

Direktør cand. jur. **Lorentz Vogt** har i Tønsberg Blad kommentert det utsendte rundskriv slik:

"Kongens uttalelse "selvstendighetskrig" er blitt påberopt i rettssak etter rettssak... Det er en meget graverende feil av riksadvokaten å bygge en gjengivelse av et offisielt dokument som Kongens tale på en avisgjengivelse".

Men professor Andenæs rykket ut og forsvarte riksadvokaten med å påstå

"Trykkfeilen er jo i seg selv uten synderlig betydning".

Som påvist under III påsto så godt som alle tiltalte under "oppgjøret" at etter deres oppfatning opphørte krigstilstanden mellom Norge og Tyskland i og med at samtlige norske stridskrefter la ned våpnene 10. juni 1940. Her vil kanskje noen spørre: "Var dette en påstand de gjorde gjeldende først under "oppgjøret", eller kan det dokumenteres at de hevdet samme syn i okkupasjonstiden? Svaret skulle fremgå av følgende:

I "Hjemmestyrkene I" nevner dr. **Sverre Kjeldstadli** (s. 79) at et av de "nagende samvittighetsspørsmål" som plaget noen av Milorgs ledere var dette:

"Var det sant som tyskerne og Nasjonal Samling sa at det

KRIGEN OG ETTERKRIGSTIDEN

DEBATTEN FORTSETTER

i og med kapitulasjonen 10. juni 1940 var inntrådt en tilstand av debellatio?"

Jeg er ikke kjent med at hverken tyskere eller NS-mennesker har brukt ordet debellatio, men det kan selvsagt ha forekommet. De som eventuelt har anvendt ordet, kan neppe ha hatt en klar forståelse av hva som ligger i begrepet. Debellatio betyr det samme som subjugatio (subjugasjon), nemlig en form for krigsopphør gjennom utslettelse av den ene krigførende stat. I "Die Rechtsstellung der besetzten Rheinlande", s. 5 defineres debellatio slik:

"Dem Begriffe der Debellatio ist eine Zerstörung des gesamten feindlichen Staatsorganismus wesentlich".

Tilsvarende lærer prof. **Strupp** i "Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie" I s. 715 at en vesentlig betingelse for debellatio er at den fiendtlige statsmakt objektivt sett må kunne betraktes som ikke mer bestående. Samme forståelse av begrepet finnes i **Oppenheim**: "International Law", II, 5. utg. ved prof. **Lauterpacht**, s. 171.

En forståelse av debellatio som går ut på at ordet beskriver en mellomtilstand mellom krig og fred har vært nevnt, men en slik fortolkning har ikke bakgrunn i folkerettsteorien.

Det historisk interessante med Kjeldstadlis forannevnte opplysning er at også Milorgledere i okkupasjonstiden synes å ha hatt tvil om det faktisk besto krigstilstand mellom Norge og Tyskland etter 10. juni 1940.

For ytterligere å belyse NS-medlemmers oppfatning i okkupasjonstiden tar jeg med dette:

Den 12. mars 1941 ble det av eksilregjeringen i London nedsatt en straffelovskomiteé med Wilhelm Keilhau som formann. At kommisjonen var klar over at NS-medlemmer anså krigen for å ha opphørt 10/6-40 fremgår av Ot.prop. 92 1945/46, s. 66:

"Når komitéen allikevel foreslår et tillegg til straffelovens bestemmelser om forræderi spesielt rettet mot medlemmer av NS, er hovedgrunnen, såvidt departementet forstår, at det kan være tvilsomt om bistand ydet tyskerne i tiden 10. juni 1940 inntil et nytt felttog begynner, kan betegnes som forræderi, idet quislingene hevder at hele krigen var avgjort 10/6-40 da kongen og regjeringen hadde forlatt landet, og at quislingenes virksomhet i virkeligheten bare tar sikte på å redde Norges selvstendighet".

I samme Ot. prop. står det s. 72:

"Imidlertid bør enhver være oppmerksom på at forholdene kan stille seg noe mer tvilsomt når det gjelder tiden fra 10/6-40 inntil opptakelsen av et nytt felttog. Fra quislingenes side hevdes at Norge den 10/6-40 var brakt "under fremmed herredømme", idet dette uttrykk etter sin ordlyd synes å gå mere på den faktiske tilstand enn det rettslige forhold".

Side 71-72 i proposisjonen finnes en kommentar til straffelovens paragraf 83:

"Det turde også herske enighet om at paragrafen fullt ut er anvendelig overfor forræderske handlinger begått i Norge så lenge felttoget pågikk, likesom den vil være fullt ut anvendelig overfor forræderske handlinger under et mulig nytt felttog". (J.S.'s uth.)

Av det som foran er sitert fra proposisjonen bør det kunne trekkes endel konklusjoner, bl.a.:

1. Keilhau-komitéen er på det rene med og tar til etterretning at NS-medlemmer er av den oppfatning at krigen mot Tyskland opphørte 10/6-40.

2. Komitéens formuleringer "inntil et nytt felttog begynner", "inntil opptakelse av et nytt felttog" og "under et mulig nytt felttog" viser at komitémedlemmene har konstatert at det ikke har hersket noen de facto krigstilstand ("krig hvori Norge deltar") med Tyskland etter at Konge og regjering kom til England i juni 1940. Jfr. her referat fra **Skanccke**-saken, Aft.p. 28.1.47 (morgenr.) s. 3:

Birger Ljungberg, frabeordret som forsvarssjef 20. 3. 42::

"Vitnet kan ikke huske at det i hans Englandstid som forsvarsminister ble foretatt selvstendige norske krigsoperasjoner".

At det var slik også ved "frigjøringen" (overgang fra tysk til alliert okkupasjon), forteller **Nils Morten Udgaard** om i Aft.p. (morgenr.) lörd. 2.5.70:

"Nygaardsvoldregjeringen ville ikke bli båret hjem av fremmede soldater og ønsket en norsk sjef for de allierte styrkene. Britene svarte nei, og utnevnte Sir **Andrew Thorne** til "full" general, for at ingen norsk general skulle kunne gjøre ham rangen stridig.

– Jeg måtte den gang forklare flere av regjeringsmedlemmene, forteller general Thorne, at valget for Norge sto mellom allierte tropper under alliert kommando eller tyske tropper under tysk kommando – det var alternativene".

Jfr. her de bitre linjer i Nygaardsvold II s. 217:

"De allierte, Storbritannia og USA, skulle befri Norge og vi skulle bare være rådgivere!"

Se også nyhetsmelding i Arb. bladet 31. 10. 45:

"I morgen, den 1. november, nedlegger de alliertes øverstkommanderende, general Thorne, kommandoen over de allierte styrker i Norge".

Den 15.12. 45 melder Arbeiderbladet:

"I dag vil kontreadmiral **J.S.M. Ritchie**, som har vært øverstkommanderende for de allierte flåtestyrker i Norge, overgi kontrollen over alle allierte marineanlegg til admiral **Cornellussen**".

Dermed var den allierte okkupasjon av Norge opphørt.

□

Foruten ovennevnte "revisjoner" i form av tilføyelser av "nødvendige" ord, stryking av korrekte ord med erstatning av feilaktige, omskrivninger av viktige historiske hendelser (Andenæs) m.v. har underslag av en viktig setning i Statsrådsprotokollen 7. juni 1940 og grovt feilaktige vitneforklaringer i Skanckesaken forekommet.

Mange vil spørre: HVORFOR?

Jo, for å redde "rettsoppjøret". Forholdet var at det måtte sannsynliggjøres at Norge som stat fortsatte krigen fra England og i okkupasjonstiden var i krig de facto med Tyskland. Dersom domstolene ikke kunne overbevises om dette, ville straffelovens § 86 ikke kunne anvendes under "oppjøret". Til tross for det som Keilhau-komitéen (se foran) korrekt kontaktet om NS-medlemmers syn på forholdet Norge-Tyskland, finnes følgende passus i så godt som alle "landssvikdommer":

"Retten anser det bevist at tiltalte var klar over at det hersket krigstilstand mellom Norge og Tyskland".

Det må her innskytes at slett ikke alle tiltalte ble spurt om hvordan de i okkupasjonstiden hadde sett på dette spørsmål. Mange av de tiltalte ble forøvrig avbrutt så snart de forsøkte å redegjøre for sitt syn.

Ifølge Dagbladet gikk stortingsrepresentant **Sverre Løberg** (A) inn for å forby forsvarerne i landssviksaker å prosedere på manglende subjektiv skyld hos de tiltalte. Jfr. her den intervjuundersøkelse som ble foretatt i 1947 under ledelse av professor **Arne Næss**. Intervjuene ble foretatt av daværende magister, senere professor **Herman Tønnesen**. I det offentliggjorte resultat av undersøkelsen omtales på s. 140 bl.a.:

"Dette er svar på hvorfor rettsoppjøret er lite tilfredsstillende: At man har måttet finne subjektiv skyld i en overveiende rekke tilfelle for å nå fram til en ønskelig straffereaksjon". (J.S.'s uth.)

En av de mest formidable redningsaksjoner for å berge "rettsoppjøret" ble foretatt i Skanckesaken i dagene 25.-30.11. 1947. De særdeles grove feil som finnes i vitneforklaringene fra oberstløytnant **Roscher Nielsen** og statsrådene **Halvdan Koht**, **Birger Ljungberg** og statsminister **Johan Nygaardsvold** vil jeg komme tilbake til.